

УДК 711.1

Палеха Ю. М.,

д.г.н., професор

Державне підприємство «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М.Білоконя

АКВАТОРІЯ У ПЛАНУВАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ МІСТА

Анотація: досліджені питання включення акваторії до функціонально-планувальної структури міста. Визначені чотири основних функції акваторії у розвитку міст: транспортна, композиційна, ландшафтно-рекреаційна та ресурсно-виробнича. В якості прикладу використання акваторії розглянутий Київ.

Ключові слова: планувальна структура, акваторія, Київ.

Водний простір (акваторія) завжди відігравав важливу роль у розвитку міст та формуванні їх функціонально-планувальної структури. Розміщення міста біля річки, або на морському узбережжі, є визначальним композиційним фактором, про що свідчить практика містобудування в усьому світі. Достатньо згадати роль Сени у розвитку Парижу, Дунаю – у розвитку Будапешта, морського узбережжя – у розвитку Барселони, Ріо-де-Жанейро, Лос-Анджелеса, Сіднея, Кейптауна тощо.

Україна не є винятком у даному питанні. Роль Дніпра у розвитку Києва, Черкас, Кременчука, Дніпра, Запоріжжя, Каховки, Херсона важко переоцінити. Аналогічна слід розглядати і роль моря у формуванні планувальної структури Одеси, Севастополя, Ялти, Маріуполя, Бердянська та інших приморських міст.

Питанням дослідження впливу акваторії на розвиток міст вже займалися архітектори, географи, екологи. Серед численних наукових досліджень [1-5] слід виділити працю В. Вадімова «Город и река» [6].

Світова практика переконливо свідчить, що приморські та прирічкові смуги (в багатьох країнах їх називають береговими зонами) являють собою особливі, подекуди унікальні територіально-аквальні простори, які виділяються виключно високим транспортно-географічним, біоресурсним, ландшафтно-рекреаційним потенціалом і спричиняють надзвичайно високу аттрактивність для розселення населення та здійснення господарської діяльності.

У розвитку міста акваторія відіграє одразу декілька функцій:

1. транспортну;
2. композиційну;
3. ландшафтно-рекреаційну.
4. ресурсно-виробничу.

Транспортна функція тривалий час відігравала визначальну роль – утворення перших міст у давні часи спричинялося саме їх вигідним транспортно-географічним розміщенням. По воді здійснювались зв'язки давньогрецьких міст-полісів з метрополією, у подальшому в епоху середньовіччя саме у місцях перетину водних артерій із суходолом виникали торговельні осередки, які у подальшому перетворювались на міста. Так, зокрема, утворився і Київ – у міжріччі річок Либідь і Почайна, в місті їх впадіння у Славутич-Дніпро, на Печерських пагорбах сформувався адміністративно-культурний осередок, а в нижній частині (Поділ) стала розвиватись торговельна частина древнього Києва. Схожі принципи діяли і в інших регіонах. В деяких випадках торговельна частина міста виносилась зовні на досить значну відстань, перетворюючись з часом в окремих аванпорт міста-центру. В якості прикладу можна згадати Дувр (для Лондону), Руан (для Парижу), Пірей (для Афін).

На сьогодні транспортна функція акваторії продовжує істотно впливати і на розвиток міста і на формування його планувальної структури. Від інтенсивності зовнішніх перевезень морським і річковим транспортом залежить бюджет міста і його можливості для подальшого економічного зростання. Крім того, постає питання раціональної організації транспортного руху і забудови в районах морських і річкових портів, терміналів, складських комплексів.

Композиційна функція акваторії особлива важлива для планувальників, оскільки формує «обличчя» міста з боку річки, чи моря. Перше враження людини, яка прибуває в місто з боку моря, чи їде до нього по мосту через річку, складається саме на основі загальної композиції міської забудови вздовж узбережжя. Цим питанням приділена увага у безлічі публікацій. На нашу думку композиційним еталоном в цьому відношенні є Будапешт. В той же час, розглядаючи композицію Києва, яка розкривається з лівобережжя Дніпра із сумом можна побачити, як вона понівечена за останній час висотними будівлями, що споруджені на правому березі, які в комплексі з виробничим ландшафтом Телички спотворюють цілісне сприйняття неповторної панорами Києва, домінантами якої виступають Києво-Печерська лавра і Видубицький монастир.

Ландшафтно-рекреаційна функція акваторії в найбільшій мірі проявляється в курортних містах (Одеса, Ялта, Алушта, Бердянськ, Скадовськ тощо). Але й в інших містах значні території зайняті пляжами, гідропарками, базами відпочинку та іншими об'єктами, що мають відношення до рекреації. Поєднання озелених просторів із акваторією створює своєрідний ландшафт, який не тільки сприяє екологізації міста, але й відіграє важливу композиційну роль у його планувальній структурі.

Ресурсно-виробнича функція пов'язана із розміщенням в межах акваторії виробничих об'єктів (промислові підприємства, складські термінали, нафтобази), а також видобутку корисних копалин. Останнє в більшій мірі має відношення до морської акваторії, де на шельфі здійснюється видобуток нафти і природного газу.

Таким чином, акваторія є досить складним у функціонально-планувальному відношенні об'єктом і вимагає більш глибокого аналізу при розробленні містобудівної документації.

Вперше досвід комплексного аналізу функціонально-планувальної структури прибережної акваторії був здійснений фахівцями інституту «ДІПРОМІСТО» при виконанні Схеми планування території узбережжя Чорного та Азовського морів [7]. Було здійснене функціональне зонування прибережної акваторії і виділені відповідні зони: рекреаційно-оздоровчої діяльності, природоохоронних територій, зовнішнього транспорту, видобутку корисних копалин. Зазначений досвід може бути корисним й при виконанні генеральних планів та планів зонування територій окремих міст України, зокрема Києва.

У місті Києві значна частина прибережної смуги від Дніпра зайнята виробничими підприємствами, які виконують як промислові, так і транспортні функції. Серед них на правобережжі слід виділити Корчувацький промвузол, промвузол Телички, гавань річкового порту, ремонтну базу річкового флоту на Жуковому острові; на лівобережжі – Дарницький комбінат будівельних матеріалів і конструкцій, Березняківський промвузол. При цьому межі зазначених територій частково розповсюджуються і на акваторію. Зокрема, це стосується всієї території річкового порту, обмежену з півночі Рибальським півостровом, а з півдня – Поділом; чіткою межею тут виступає новостворений мостовий перехід. Аналогічним чином слід розглядати і затоку на Теличці, де розміщений РОП. Не обмежуючись розглядом акваторії Дніпра, слід звернути увагу і на те, що ряд озер теж фактично включені до складу виробничих територій, перебуваючи під безпосереднім впливом діючих промислових і транспортних підприємств (зокрема, озера Мінське і Лугове).

Переважаюча частина акваторії Києва пов'язана із виконанням ландшафтно-рекреаційної функції, в першу чергу це стосується островів на Дніпрі і прилеглих до них протоків (Труханів острів, Гідропарк, Долобецький та Великий острови, Русанівська протока, Чорторій, Матвіївська затока). Площа зазначених територій у перспективі має розширюватись.

Підсумовуючи висловлене, можна констатувати нагальну необхідність включення акваторії до схеми функціонально-планувального зонування території при виконанні генеральних планів, зонінгу та детальних планів

територій. Це дозволить більш повно підійти до питання трансформації міських територій і забезпечення розкриття композиційних переваг прирічкових та приморських міст.

Література

1. Бархин М.Г. Архитектура и город. – Москва: Наука, 1979. – 223 с.
2. Быстряков И.К. Эколого-экономические проблемы развития производительных сил (теор. и методол. аспекты) / под. ред. С.И.Дорогунцова. – К.: ООО «Междунар. фин. агентство», 1997. – 205 с.
3. Леснов О.В. Застройка приречных территорий городов. – К.: Будівельник, 1977. – 72 с.
4. Перцик Е.Н. География городов (геоурбанистика): Учебное пособие. – Москва: Высшая школа, 1991. – 319 с.
5. Станиславский А.И. Планировка и застройка городов Украины. – К.: Будівельник, 1971. – 267 с.
6. Вадимов В.М. Город и река (планировочные аспекты). – Полтава: Археология, 2000. – 214 с.
7. Схема планування території узбережжя Чорного та Азовського морів для застосування у Донецькій, Запорізькій, Херсонській, Одеській, Миколаївській областях та АР Крим / Український державний науково-дослідний інститут проектування міст Діпромісто, 2006.

Аннотация

Исследованы вопросы включения акватории в функционально-планировочную структуру города. Определены четыре основных функции акватории в развитии городов: транспортная, композиционная, ландшафтно-рекреационная и ресурсно-производственная. В качестве примера использования акватории рассмотрен Киев.

Ключевые слова: планировочная структура, акватория, Киев.

Abstract

The of inclusion of water aria to the functional and planning structure of the city are investigate. Four main functions of water arias in urban development are identified: transport, composition, landscape and recreational and resource-production. As an example, the using of water aria in Kyiv is considered.

Keywords: planning structure, water aria, Kyiv.